

INSTRUIREA DOCTORALĂ ÎN SPAȚIUL EDUCAȚIONAL ȘI DE CERCETARE EUROPEAN

Olga Tagadiuc – conf. univ., dr. hab. șt. med., șef secție,

Secția doctorat și masterat,
IP USMF „Nicolae Testemițanu”
tel. +373 22205503, olga.tagadiuc@usmf.md

Rezumat

Lucrarea prezintă o descriere analitică a principiilor organizării studiilor de doctorat la nivel european în corespundere cu cerințele procesului de la Bologna și ale documentelor aferente cu accent pe doctoratul în medicina fundamentală și clinică. Sunt analizate documentele de consens ale ORPHEUS (ORganisation for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences in the EUropean System) ce reflectă viziunea majorității comunității științifice din domeniu vis-a-vis de principiile derulării doctoratului biomedical, relațiilor dintre conducător și doctorand, exigențele față de programele de doctorat, candidați, cercetare și rezultatul ei – teza de doctor în științe.

Cuvinte-cheie: studii de doctorat, proces Bologna, ORPHEUS

Summary: PhD training in european education and research areas

This paper presents a description of the principles of doctoral studies organization at European level in accordance with the requirements of the Bologna process and the related documents, focusing on doctorate programs in basic and clinical medicine. ORPHEUS (ORganisation for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences in the EUropean System) consensus documents, that reflect the opinion of the scientific community regarding the organisation of the biomedical doctoral studies, relations between the supervisor and the PhD student, requirements to doctoral programs, candidates and research outcome – the PhD thesis, are analyzed.

Key words: doctoral studies, Bologna process, ORPHEUS

Резюме: Докторантура в европейском образовательном и научном пространстве

Эта статья представляет собой аналитическое описание принципов организации докторантуры на европейском уровне, в соответствии с требованиями Болонского процесса и вытекающих из него документов. Основное внимание было сосредоточено на докторских программах в области фундаментальной и клинической медицины. В этой связи рассматриваются документы ORPHEUS (ORganisation for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences in the EUropean System), которые отражают преобладающее мнение медицинского научного сообщества в отношении принципов организации докторантуры в биомедицине, взаимоотношений между научным руководителем и докторантом, требований к докторским программам, кандидатам и итогам исследования – докторской диссертации.

Ключевые слова: докторантура, Болонский процесс, ORPHEUS

Integrarea europeană (UE) este unul din obiectivele strategice majore ale Republicii Moldova. Procesul de integrare se bazează pe o colaborare largă cu UE în diferite domenii, ca cel politic, comercial, economic, juridic și cultural-științific, și are ca obiective susținerea dezvoltării Moldovei pe toate dimensiunile menționate. Implementarea Planului de acțiuni RM-UE va susține procesul de armonizare a legislației moldovenești, precum și a normelor și standardelor aplicate în Republica Moldova cu cele ale Uniunii Europene, inclusiv în domeniul educației și cercetării științifice. La 70 de ani de la fondare, IP Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu” deține poziția de lider în pregătirea cadrelor medicale și cercetătorilor în domeniul sănătății din Republica Moldova. Această poziție presupune o responsabilitate deosebită în implementarea cerințelor și normelor europene în domeniul cercetării bio-

medicale și de pregătire profesională a specialiștilor în acest domeniu.

Integrarea în spațiul european și cooperarea demarată la momentul formării Uniunii Europene a atins un nivel superior datorită extinderii familiei de țări membre și asociate. Realizările comunității europene sunt o realitate din ce în ce mai concretă și relevantă pentru cetățenii săi. Totodată, este evidentă necesitatea extinderii cooperării și integrării peste domeniile actuale – economic și politic. Atât guvernele, cât și cetățenii Uniunii Europene conștientizează imperativul asocierii sociale, culturale și științifico-tehnologice, deci, depășirea nivelului material și ridicarea la cel intelectual și general-uman.

Actualmente progresul politic, economic și social nu este posibil fără dezvoltarea științifică și tehnologică, bazate pe educația cetățenilor și dezvoltarea abilităților și competențelor necesare pentru a face

față provocărilor noului mileniu. Construirea și consolidarea spațiului educațional european a demarat cu aprobarea *Bologna Magna Charta Universitatum* (1988) și documentelor Procesului de la Bologna (1999), care au consfințit semnificația educației și a cooperării în acest domeniu pentru edificarea unei societăți stabile, pașnice și democratice. Ulterior conceptele fundamentale au fost dezvoltate în Comunicatul Conferinței Miniștrilor Educației din spațiul european (Bergen – 2005) și Seminarul Bologna referitor la Programele doctorale (Nice – 2006).

Scopul primordial al Procesului de la Bologna este de a crea spațiul european al învățământului superior (SEÎS), bazat pe cooperare internațională și schimb academic, care ar fi atractiv pentru studenții și cadrele didactice din Europa, precum și pentru studenții și cadrele didactice din alte părți ale lumii. De asemenea, Procesul de la Bologna oferă răspunsuri susținute în astfel de domenii ca responsabilitatea publică pentru învățământul superior și cercetare, guvernarea învățământului superior și a cercetării, precum și consolidează rolul învățământului superior și al cercetării în dezvoltarea societăților moderne, globalizate, cu cerințe de calificare mai exigente.

În contextul Procesului de la Bologna, formarea doctorală a câștigat o importanță mai mare pe agenda învățământului superior european. În Comunicatul de la Berlin din 2003, miniștrii responsabili pentru învățământul superior din țările UE au inclus studiile doctorale, ca „al treilea ciclu” al procesului de la Bologna: „*Conștienți de necesitatea de a promova legături mai strânse între SEÎS și SEC (Spațiul European de Cercetare), într-o Europă a cunoașterii, și de importanța cercetării ca o parte integrantă a învățământului superior în Europa, Miniștrii consideră necesar de a merge dincolo de actualul accent pe două cicluri principale de studii superioare, pentru a include nivelul doctoral ca al treilea ciclu din procesul de la Bologna. Ei subliniază importanța cercetării și formării pentru cercetare și promovarea interdisciplinarității în menținerea și îmbunătățirea calității învățământului superior și în creșterea competitivității învățământului superior european. Miniștrii cheamă la o mobilitate sporită la nivel de doctorat și postdoctorat și încurajează instituțiile implicate să își intensifice cooperarea în studiile de doctorat și instruirea tinerilor cercetători*” [8].

În spațiul european instituțiile de educație medicală, cadrele didactice medicale și întreaga comunitate medicală au manifestat o atitudine distantă și rezervată față de procesul de la Bologna, motive fiind particularitățile instruirii medicale, dar și conservatismul comunității medicale. Totuși, în 2005 a

fost emisă declarația comună a WFME (World Federation of Medical Education) și AMEE (Association for Medical Education in Europe) în acord cu AMSE (Association of Medical Schools in Europe) și WHO (World Health Organisation), care a susținut scopurile Declarației de la Bologna și a confirmat implicarea deplină a educației medicale în procesul de la Bologna. Documentul atenționează asupra necesității luării în considerare a situației particulare a instruirii medicale în procesul aplicării practice a obiectivelor și principiilor procesului de la Bologna [9].

Un accent tot mai mare se pune în întreaga Europă pe instruirea doctorală medicală, ciclul trei al educației medicale, conform procesului de la Bologna. Pentru știința medicală aceasta oferă noi oportunități de dezvoltare a cercetării clinice, precum și pentru consolidarea cercetării fundamentale în domeniu. De asemenea, se extinde rolul universităților/facultăților medicale în instruirea postuniversitară din domeniul instruirii profesionale – clinice, în cel al dezvoltării aptitudinilor de cercetare. În continuitatea educației medicale este esențială alinierea instruirii universitare cu cea postuniversitară, luându-se în considerare că societatea modernă cere ca medicii nu doar să posedă cunoștințele teoretice profunde, dexterități clinice, abilități de comunicare, înțelegere umană și alte competențe cu scopul de a lucra eficient cu pacienții, dar și pregătire fundamentală pentru realizarea cercetărilor științifice performante.

În această ordine de idei, în spațiul european s-a acordat o atenție deosebită programelor de doctorat în domeniul biomedical și științe ale sănătății. Spre deosebire de spațiul educațional general, care se caracterizează prin structurarea redusă a ciclului 3, situația este diferită în educația medicală, doctoratul în acest domeniu fiind la un nivel de armonizare și integrare mai înalt. Procesul a demarat în aprilie 2004 la Conferința Europeană de Armonizare a Programelor de Doctorat în Biomedicină și Științe ale Sănătății (Zagreb), la care reprezentanții a 25 universități din 16 țări europene au adoptat Declarația de la Zagreb.

Declarația reprezintă primul document european de consens referitor la ceea ce ar trebui să fie un program de doctorat în domeniul medicinei. Declarația de la Zagreb a trasat direcțiile strategice de unificare a celor mai importante aspecte ale organizării instruirii doctorale medicale, printre care sunt criteriile de admitere, cerințele față de mentor (conducătorul științific) și instituția organizatoare de doctorat, precum și structura, organizarea programelor de doctorat. Pentru prima dată s-a pus întrebarea referitor la statutul doctorandului, stipulându-se necesitatea ridicării acestui statut la cel de angajat cu garantarea pachetului social respectiv: asigurarea socială, asigurarea

de sănătate și un salariu decent pentru lucrul științific realizat [11].

Procesul a fost fortificat prin constituirea în 2005, la a Doua Conferință Europeană de Armonizare a Programelor de Doctorat în Biomedicină și Științele ale Sănătății (Zagreb), a unui organism european specializat – Organisation for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences in the European System (ORPHEUS). Fondarea ORPHEUS a fost sprijinită de 33 universități din 21 țări europene, precum și de 4 mari organisme pan-europene, activitatea cărora ține de educația biomedicală și de domeniul științelor sănătății – AMSE (Association of Medical Schools in Europe), ASPHER (Association of Schools of Public Health of the European Region), EMA (European Medical Association) și AMEE (Association for Medical Education in Europe).

Ca obiective principale ale ORPHEUS au fost stipulate dezvoltarea conceptului general de instruire doctorală medicală și științe ale sănătății în spațiul european ca parte integrală a Procesului de la Bologna (ciclul 3), cu elaborarea unor programe doctorale biomedicale și științe ale sănătății de înaltă calitate, stabilirea unor abordări și rigori comune față de programele și tezele de doctorat și unificarea criteriilor pentru obținerea gradului de doctor în Europa [6].

Ghidul privind Organizarea programelor doctorale în biomedicină și științe ale sănătății, elaborat sub egida ORPHEUS, pentru prima dată a definit scopul major al acestor programe doctorale pe întreg spațiul European. El stipulează, că programele doctorale sunt destinate dezvoltării unor aptitudini, care le vor permite persoanelor ce sunt înrolate în astfel de programe, după finalizarea tezei de doctorat și susținerea ei, să desfășoare independent cercetări originale și valoroase științifice, precum și să evalueze critic cercetările efectuate de alți cercetători.

Pentru atingerea acestui scop au fost trasate unele măsuri principale: internaționalizarea programelor doctorale; implicarea în studii doctorale a celor mai buni studenți mediciști; prezentarea rezultatelor în cel puțin trei lucrări *in extenso* publicate în reviste recunoscute pe plan internațional; recenzarea tezei de către recenzanți competenți și independenți etc. [4].

Un pas conceptual major în dezvoltarea studiilor doctorale medicale în Europa l-a constituit abordarea problemei calității cercetării din cadrul acestor programe și dezvoltarea standardelor de calitate, oglindite în „*Towards Standards for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences. A position paper from ORPHEUS, prepared during ORPHEUS 2009: Fourth European Conference*” [12]. Standardele se referă la 5 cele mai importante aspecte ale studiilor doctorale: (1) calitatea candidaților și criteriile de se-

lecție; (2) calitatea programului doctoral; (3) calitatea tutorului – conducătorului științific; (4) calitatea tezelor; (5) calitatea procesului de evaluare a tezelor.

Atingerea acestor standarde necesită o cooperare internațională foarte strânsă. Internaționalizarea și globalizarea procesului de cercetare științifică induce în mod iminent internaționalizarea instruirii doctorale. Mobilitatea doctoranzilor și conducătorilor de doctorat nu este doar unul dintre elementele esențiale ale Procesului de la Bologna, dar și o necesitate a cercetării biomedicale, deoarece cooperarea internațională la acest nivel este imperativă pentru îmbunătățirea calității educației și cercetării doctorale medicale. Astfel, în universitățile mai mici, o masă critică de cercetători și proiecte de cercetare, care ar asigura calitatea cercetării științifice, poate fi obținută doar printr-o cooperare largă la nivel național și internațional [10].

Actualmente medicina, științele biomedicale și ale sănătății sunt atât de diverse și ramificate, încât nici cele mai mari universități nu sunt în măsură să acopere în mod adecvat toate ariile de cercetare, și doar cooperarea internațională și crearea de rețele între universități, sau universități și alte instituții științifice (sau consorții de cercetare, sau industrie), va permite de a depăși această problemă. Cooperarea internațională și crearea de rețele științifice axate pe rezolvarea unor probleme majore este, de asemenea, o nevoie și o cerință pentru a spori competitivitatea Europei prin producerea datelor științifice calitative și de valoare [10].

Fundamentul pentru asigurarea calității și funcționarea standardelor calității este identificarea indicatorilor de calitate în baza cărora ar trebui să fie evaluate programele de doctorat. Din aceste considerente, la a 6-a conferință ORPHEUS (Izmir, 2011), reprezentanții a 102 universități din 40 de țări au identificat indicatorii de calitate a mediului de cercetare, a tezelor de doctorat, conducătorilor de doctorat și programelor de doctorat clinic [7].

Declarația de consens de la Izmir stipulează că mediul de cercetare este o condiție *sine qua non* în ceea ce privește calitatea unui program de doctorat. Mediul de cercetare poate fi evaluat la diferite niveluri, dar două par a fi de importanță majoră: nivelul de organizare a programelor doctorale (numărul de cercetători și conducători de doctorat, numărul de persoane deținătoare de grade științifice, numărul și calitatea publicațiilor, baza tehnico-materială etc.) și nivelul conducătorului de doctorat sau grupului de conducători (numărul și calitatea publicațiilor, numărul de doctoranzi a căror mentor este, timpul dedicat activității de tutor, numărul și calitatea proiectelor în care este implicat, posibilitatea de a susține satisfac-

tor financiar, tehnic și logistic cercetarea doctorandului etc.).

Cuvintele-cheie pentru un program de succes de doctorat sunt „organizare transparentă” și „cultura follow-up”, care presupun că doctoranzii sunt bine informați pentru a înțelege ce trebuie să facă și că dâșii primesc regulat un feed-back clar cu privire la activitatea lor. De asemenea, un bun program de doctorat nu ar trebui să aibă doar reguli și reglementări clare, dar și flexibilitatea de a face excepții bazate pe dovezi pentru a ajuta doctoranzii în situații neordinare. Acestea pot fi întreruperi de studii din motive medicale sau familiale, sau pentru a găsi fonduri suplimentare necesare finalizării studiilor, sau alte situații [2].

Toți experții accentuează rolul conducătorului de doctorat în realizarea cu succes a studiilor doctorale, proiectului de cercetare, susținerea tezei de doctorat și angajarea ulterioară în câmpul muncii. Supravegherea eficientă și comunicarea în două sensuri între conducător și doctorand sunt factori importanți pentru un program de doctorat de succes. În acest tandem conducătorul are responsabilitatea de a consilia doctorandul cu privire la proiectul de cercetare, de a monitoriza și documenta progresul înregistrat, de a asigura etica și conduita științifică adecvată a doctorandului, de a acorda suport pentru dezvoltarea carierei profesionale a doctorandului. Totodată, tutorele trebuie să maifeste respect pentru autonomia universitară a doctorandului [7].

Atenție deosebită se acordă în această declarație aspectului etic și moral al cercetărilor doctorale, care sunt indicator major al calității programului de doctorat în general, cercetării efectuate și tezei de doctor, în particular [7]. Documentele europene accentuează iminența conformării cu standardele etice acceptate la nivel internațional (Helsinki, Oviedo și alte convenții internaționale importante), aprobării de către comitele etice corespunzătoare, precum și conformarea cu standardele de comportament responsabil de cercetare și recunoașterea conflictelor de interese la toate nivelele și etapele realizării programului de doctorat [1, 3].

O problemă aparte în cadrul doctoratelor biomedicale și din domeniul științelor sănătății în Europa, de interes major pentru Republica Moldova, o prezintă problema „doctoratelor clinice”. Ele reprezintă programe doctorale ce derulează în paralel cu instruirea clinică (rezidențiat) sau activitatea profesională și, deci, sunt extinse pe perioade mai lungi decât cele obișnuite. Doctoratele clinice diferă cardinal de „doctoratele profesionale”, tradiționale pentru unele țări europene, care au termeni restrânși de derulare și un volum de cercetare mai redus. Declarația de consens de la Helsinki stipulează că doctoratul clinic trebuie

să se supună aceluiași rigori ca și doctoratele științifice, la fel ca și tezele elaborate de persoanele ce urmează acest tip de doctorat [5].

Rigorile comune la nivel european față de doctoratele clinice [7] specifică că scopul unui program combinat este de a instrui medicii pentru a deveni clinicieni înalt profesioniști ce dețin un doctorat. Aceasta le-ar permite clinicienilor să aplice o gândire critică academică și i-ar înzestra cu instrumente mai avansate pentru a înțelege cauzele care determina dezvoltarea bolilor și patogenia lor, mecanismele moleculare ale tratamentului etc. O valoare deosebită o prezintă acest tip de instruire pentru sporirea nivelului de pregătire a medicului practic în metodologia studiilor clinice, epidemiologice și cele ce țin de sănătatea publică. Declarația atenționează că este imperativ ca în programele combinate atât instruirea clinică, cât și cercetarea doctorală, să îndeplinească aceleași standarde de calitate ca și programele urmate separat. Un astfel tip de formare, evident, are nevoie de un timp mai îndelungat. Totuși, timpul poate fi redus, deoarece unele componente pot fi simultan părți ale ambelor programe.

În contextul celor relatate anterior, Republica Moldova racordează cadrul legal autohton la cel european prin aprobarea în anul 2014 a Codului Educației și Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III, care includ doctoratul în studiile universitare și determină ca formă de organizare Școala doctorală.

Organizarea Școlii Doctorale Medicale la USMF „Nicolae Testemițanu” ar prezenta o accesare a pregătirii cadrelor de înaltă calificare atât profesională, cât și științifică, prin studii doctorale la un nivel net superior celui existent la momentul actual, racordat la cerințele și standardele internaționale. Pentru realizarea unui proiect de această amploare este necesară conlucrarea tuturor părților cointeresate din Universitate și alte instituții de profil biomedical din R. Moldova, precum și a organelor de decizie corespunzătoare.

Bibliografie

1. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. Oviedo, 1997. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/164.htm>.
2. Doctoral Programmes for the European Knowledge Society. European University Association. 2005; http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/_doctoral_programmes_project_report.1129285328581.pdf.
3. Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects. WMA Declaration of Helsinki. <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/>.

4. Guidelines for Organisation of PhD Programmes in Biomedicine and Health Sciences. http://www.orpheus-med.org/images/stories/documents/docs/Zagreb/GUIDELINES20_Zagreb202005_pdf.

5. Helsinki Consensus Statement on PhD training in clinical research, 2007; <http://www.orpheus-med.org/index.php/conferences-and-workshops/helsinki-conference-2007?id=50>.

6. ORPHEUS Statutes. <http://www.orpheus-med.org/index.php/about-orpheus-statutes>

7. PhD quality indicators for biomedicine and health sciences. Izmir Consensus Document. 2011; <http://www.orpheus-med.org/index.php/izmir-consensus-document>].

8. Realising the European Higher Education Area. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Berlin, 2003; http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/030919Berlin_Communique.pdf.

9. Statement on the Bologna Process and Medical Education. WFME, AMEE. 2005. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/03-Pos_pap-05/050221-WFME-AMEE.pdf.

10. The advancement of European biomedical and health science PhD education by cooperative networking. Vienna position paper. 2010; <http://www.orpheus-med.org/index.php/vienna-position-paper>.

11. The Declaration of the European Conference on Harmonisation of PhD Programmes in Medicine and Health Sciences. Convened in Zagreb on April 24 – 25, 2004; <http://www.orpheus-med.org/index.php/zagreb-declaration>.

12. Towards Standards for PhD Education in Biomedicine and Health Sciences. Aarhus, Denmark, 2009; http://www.orpheus-med.org/images/stories/documents/ORPHEUS_position-paper1.pdf.